

Lukáš VEVERKA

DOL: <https://doi.org/10.56112/zpp.2024.3.09>

ABSTRAKT: *Téma památkářské architektury bylo donedávna téměř opomíjenou oblastí poznání domácího vývoje architektury i památkové péče. Specifické postavení této architektonické vrstvy ve druhé polovině 20. století je neoddiskutovatelné. Pakliže se ovšem jedná o její hodnocení, to už je značně různorodé. Samotný soubor staveb a jejich případné teoretické pozadí nebyly dosud výrazněji definovány. Časový odstup, odlišné pojetí památkové péče dneška i pomalu se měnící názor na poválečnou architekturu tak nabádají k poznání a zhodnocení těchto staveb a jejich ideového základu. Následující příspěvek se pokusí ve stručných obrysech o základní vymezení takto načrtnutého tématu.*

KLÍČOVÁ SLOVA: památkářská architektura; kontrastní metoda; soudobá architektura; poválečná architektura; dějiny památkové péče

Conservation architecture – invisibility in the name of symbiosis (?)

ABSTRACT: *The topic of conservation architecture was until recently an almost neglected area of knowledge of the domestic development of architecture and heritage care. The specific position of this architectural layer in the second half of the 20th century is undeniable. However, as far as its evaluation is concerned, it is already quite diverse. The set of buildings themselves, and their possible theoretical background, have not yet been defined in any significant way. The time lapse, the different conception of conservation today and the slowly changing view of post-war architecture thus call for an understanding and evaluation of these buildings and their ideological basis. The following paper will attempt to outline the basic definition of the topic thus outlined.*

KEYWORDS: conservation architecture; contrastive method; contemporary architecture; post-war architecture; history of conservation

Fenomén památkářské architektury a jeho dosud zdánlivá neuchopitelnost dodnes rezonuje v praxi i teorii. Vrstva architektury, která vstupovala do historického kontextu, měla složitý úkol – vytvořit kvalitní prostředí a zároveň na sebe nestrhávat pozornost. Modernistické principy tak byly velmi specificky propojeny s historismy, ale také neotřesitelnými základy klasické architektury, v nejzákladnějším slova smyslu.¹

Památkářská architektura je specifická vrstva architektury, která je vkládána do historického kontextu a na území bývalého Československa je spojována téměř výhradně s činností SÚRPMO² a SÚPOP.³ K památkovému prostředí nebo objektu se vztahuje neutrálně, využívá tradičního architektonického tvarosloví. Jednotlivé články však nejčastěji abstrahuje a veškeré „zbytné“ (netektonické) prvky, které jsou spojitelné s konkrétní stylovou etapou, redukuje na samotný tvarový základ. Časté je odborně řemeslné zpracování a práce s předmodernistickými materiály, případně stavebními postupy. Důraz je kladen na přiměřené hmotové členění, na co nejmenší míru uplatnění v dálkových pohledech a na minimální zásah do siluety

prostředí. Hlavním cílem bylo vhodné začlenění novostavby do již existujícího celku a vytvoření „podkladu“, na němž by vynikly kvality stávajících objektů.

Téma památkářské architektury silně rezonovalo v poválečné obnově historických měst, a to nejen v tuzemském prostředí.⁴ S generační výměnou a zásadními změnami na přelomu 80. a 90. let se v rámci oborové debaty dostalo celé poválečné vrstvě architektury cejchu víceméně nehodnotných budov. Hodnocení památkářské architektury ovšem již od dob jejího vzniku provázejí mnohé nesnáze. Formální a obsahová škála argumentace byla (a je) nestálá a charakteristické je také střídání vyhocených poloh diskuse.⁵

(Ne)ustálené pojmosloví

Složitá situace architektury samotné je tedy po celou dobu existence doprovázena nejednotným označováním tohoto fenoménu. Přestože se v mnohých případech s dnes používaným souslovím setkáváme už od 50. let, je nutné uvést další frekventovaná označení. Nejranější označení za tzv. památkářskou architekturu překvapivě nalezneme až v roce 1955, a to

■ Poznámky

1 Předstupně a širší vztahy shrnula Martina Mertová, zejména: Martina Mertová, O polovičatosti památkářské architektury, *Zprávy památkové péče* LXXI, 2011, s. 155. – Martina Mertová, Kontext tehdy a dnes (aneb vznik a zánik památkářské architektury), in: Pavla Melková – Jorge Otero-Pailos – Rostislav Švácha et al., *Živá památka*, Praha 2022, s. 192–205.

2 Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů.

3 Státní ústav památkové péče a ochrany přírody.

4 František Kašička, Novostavby v historickém prostředí jugoslávských měst, *Památková péče* XXV, 1965, s. 271–276. – Redakce, Antverpy, Bruggy, Belgie, *Architektura ČSR* XXXIX, 1980, s. 473–474. – Sylva Schwarzeneggerová-Šantavá, Rekonstrukce a dostavba ve znamení tradic – Salisbury, *Architektura ČSR* XXXVI, 1987, s. 372.

5 K proměnám vnímání tradicionalismu v architektuře zejména: Martin Horáček, *Za krásnější svět – tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*, Brno 2014.

Obr. 1. Mirovice, Josef Hrubý, Josef Kittrich, radnice s poštou a zdravotním střediskem, 1947–1952, dobová pohlednice. Foto: archiv autora.

v rámci konferenčního referátu *Architektura a památkářská architektura* profesora Alfréda Píffla.⁶ V dobových textech odborných periodik, ale také v interních dokumentech se nejčastěji používá označení plomba. Je ovšem nutné zdůraznit nekonzistentnost užívání tohoto pojmu. Jsou tak totiž označovány i dočasné stavby v prolukách nebo novostavby jasně přiřaditelné k vrstvě socialistického realismu.⁷ Podobně tomu je i v 60. letech. Během 70. let se ovšem ve velkém používají pojmy, které sice označují novostavby v historickém prostředí, konkrétně i památkářskou architekturu, jsou ovšem diferencovány a jejich význam je často rozšířen na měřítko bloku či celé městské čtvrti. Paralelně se tak využívaly pojmy *plomba*, *vsuvka*,⁸ *napodobivá výplň* nebo ojediněle i více expresivní *bastard*!⁹

Domácí předstupně

Problematika novostavby v historickém prostředí se v rámci domácího uměnovědného bádání či ochrannářského snažení objevuje již od poloviny 19. století.¹⁰ Na počátku 20. století pak do hry vstoupila nejmladší generace architektů, často úzce spojených s činností Klubu Za starou Prahu. Jejich novostavby reflektovaly dobový vývoj moderní architektury a zároveň respektovaly jedinečnost historického prostředí, ať už to bylo malé město, nebo úplný střed Prahy. Ze své podstaty pak tyto novostavby měly oproti svým následovníkům výraznou výhodu při začlenění do rostlého organismu města. Stále totiž využívaly variací tradičních materiálů, tvarosloví a konstrukcí – to se s nástupem avantgardy výrazně proměnilo.

Samotný fenomén památkářské architektury pak můžeme spojit s vývojem domácí památkové péče v meziválečném období. První snahy o vytvoření jakési opozice vůči nastoupivšímu modernistickému hnutí je možné nalézt už na přelomu 20. a 30. let, nejvýrazněji snad v tvorbě architekta Bohumila Hypšmana, Ladislava Machoně nebo Františka Roitha. Již tehdy se hledala symbióza moderní architektury s historickým prostředím. Řešení však podle mnohých spočívalo v nové stylové vrstvě, která by byla svébytná a zejména odlišitelná. Ještě před 2. světovou válkou se k tomuto názoru vytvořila alternativa v teorii Václava Wagnera. Urbanistický celek zde byl vnímán jako mnohovrstevnatá hodnota sama o sobě, nikoli pouze strukturálně. Tato umělecká, historická a kulturní danost pak poskytovala morální právo k nakládání s městem jako svébytným uměleckým dílem. Stejně

1

jako u plastik nebo maleb mohla být užita v rámci novostaveb nápodoba, retuš, nebo dokonce kopie. Architekt se měl ovšem stát figurou odsunutou do pozadí památkářským dohledem. To vše v zájmu celku před jednotlivostí. Wagner se pokoušel přehodnotit dosud převažující analytický přístup k památkovým obnovám, jehož principem bylo chápání památky jako historického pramenu. To se však nejednou projevovalo jako velmi kontrastní zdůraznění konzervace a zviditelnění vrstev památky, i když se třeba jednalo o nekoherentní fragmenty. Proti této domácí interpretaci Riegla kladl Wagner „syntetický“ přístup. Ten ctil památku jako ucelené umělecké dílo, jehož hodnota také spočívala ve stáří, ale i v estetickém působení. Wagnerova „syntéza“ však neměla dobovou praxi apriorně popřít, ale spíše doplnit o další valér. Spor mezi analytickou a syntetickou metodou, resp. mezi Zdeňkem Wirthem a Václavem Wagnerem, ovšem probíhal těsně před vypuknutím války. Velké množství dobových realizací obou teorií tak nemáme, pouze jednotliviny,¹¹ a lze se proto jen domýšlet, kam mohla praxe novostaveb v historickém prostředí směřovat. Válka však změnila vztah společnosti k historickým památkám. Zkázou relativně nedotčená česká města byla ve své době téměř unikát a hodnota měst v jejich vrstevnatosti byla obecně přijata právě až po konci války.

Poválečná situace

S postupem času se tato sounáležitost s historickým odkazem měst přenesla i do praxe. V roce 1949 byl při Stavoprojektu zřízen Ateliér „R“ (někdy také R-ateliér), specializované pracoviště, které se mělo v rámci centrálně plánovaného stavebnictví stát garantem pro

veškerou památkovou obnovu. Poválečná situace ovšem zredukovala ambiciózní plány pracoviště na „pouhou“ péči o stávající památky. Komplexní záchrana sídelních celků nebo jejich doplňování o kvalitní novostavby byly utopickou vizí. Přesto obnovy, na kterých lze rozpoznat vznikající principy památkářské architektury, můžeme v této době nalézt například ve Fulneku či v Mirovicích.¹²

Od počátku 50. let byl kladen důraz na obnovu, nikoli pouhou ochranu vybraných sídelních útvarů. Koncepce pro nadcházející desetiletí měla zahrnovat i novou výstavbu v rámci historických center. V květnu 1954 se pak dosavadní R-ateliér Stavoprojektu osamostatnil a vznikl

■ Poznámky

6 Hra, Konference o urbanistických problémech historických měst, *Zprávy památkové péče* XV, 1955, s. 202–203.

7 Karel Kibic, K problematice novostaveb v historických městech, *Památky a příroda* II, 1977, s. 65–80.

8 Václav Kasalický, Výzva – ale komu?, *Československý architekt* XXXI, 1985, č. 24, s. 4.

9 Archiv GnŘ NPÚ, fond SÚRP MO, Metodika obnovy historických staveb a urbanistických celků, nepublikovaný strojopis, 1956, s. 19, 26.

10 Lukáš Veverka, *Menší města v Čechách jako laboratoře památkové péče 19. a 20. století* (diplomní práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2022.

11 Z výrazných zástupců obou teorií je možné zmínit například Janákovu dostavbu Černínského paláce a Machoněovu přestavbu Klementina.

12 Karel Kibic – Aleš Vošahlík, *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945–2010*, Praha 2011, s. 32.

Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů.¹³ V rámci SÚRPMO byly od roku 1954 zpracovávány směrné/územní plány vybraných měst. Vznikala tak první sjednocená dokumentace vycházející z architektonického a historického průzkumu, která zohledňovala nejen situaci památkového fondu, ale také potenciální urbanistický vývoj. Vytvářely se regulativy pro případné novostavby, hodnocení jejich ideálního umístění, ale také obecné definování jejich formálního zpracování.

Brzy po svém zformování se v rámci vlastních výzkumných úkolů SÚRPMO zabývalo metodikou obnovy urbanistických celků. Třídlíny dokument se mimo jiné intenzivně věnoval otázce novostaveb v historickém prostředí. Jednou z hlavních tezí pro všechny zásahy do urbanistické struktury byla obecná zásada o nadřazenosti celku nad detailem.¹⁴ To nás vrací k meziválečnému sporu koncepcí památkové péče mezi Zdeňkem Wirthem a Václavem Wagnerem. Metodika totiž, třebaže nepřiznaně, aplikuje většinu z Wagnerova přístupu, ačkoli oficiálně byla jeho teorie „překonána“.

Další z důležitých zásad metodiky se pak týkala dodržení nebo rehabilitace historické výšky zástavby. Ve starých uličních prostorech, dokonce i bez historických objektů a s porušenou výškovou hladinou zástavby, bylo nutné dodržovat zásadu „úměrnosti“ a „nenápadnosti“.¹⁵ Na nahrazování historických objektů památkářskou architekturou bylo upozorněno na několika místech metodiky. Tyto zásahy samozřejmě nepočítaly s kopií, jejíž obhajitelnost byla po celou dobu existence SÚRPMO téměř nulová.¹⁶ V tuzemském prostředí se ovšem k takovému postupu takřka žádný z projektantů SÚRPMO neuchýlil, nepočítáme-li specifickou situaci Fragnerovy Betlémské kaple.

Soudobá architektura byla v době vzniku metodiky sama v relativních nesnázích. I přes slábnoucí vliv metody socialistického realismu se znovu se objevující modernistické tendence neměly možnost výrazně prosadit ani v návrzích, natož v realizacích: „Třeba nakonec znovu zdůraznit, že prostory historického města dlužno považovati za dořešené celky, které ve svých hlavních rysech se již nemají dále vyvíjet. Nelze proto do jejich prostředí připustiti zcela volnou a svébytnou soudobou architekturu, jak se to dělo v posledních desetiletích. (...) Je zapotřebí, aby vzniklo tu dílo sice svébytné a samostatné, které však při pozorování v odstupu splyne homogenně se svým okolím a teprve bližší pohled objeví novotu jeho detailu. Musí však respektovati materiál, rytmus i výtvarný ráz prostředí.“¹⁷

Konkrétní podobě novostaveb v historickém prostředí se velmi obsáhle věnovala celá kapitola. Památkářský přístup je zde zcela patrný a odpovídá dobovým realizacím, jež dnes

2

Obr. 2. Logo SÚRPMO, cca 1954, graficky převedená ústavní rozpiska projektového úkolu.

můžeme považovat za pregnantní příklady památkářské architektury: „Nově navržená budova musí do prostředí zapadnouti plynule, možno říci neslyšně a nezřetelně tak, aby novostavba nebyla na první pohled k rozeznání ve svém vzhledu od ostatních budov v ulici. Bude proto důležité podřídit základní architektonický výklad její fasády fasádám sousedním, byť i ve vhodném zjednodušení a úpravě. Týká se to především úpravy parteru, rozvržení velikosti a dělení oken, jednotlivých detailů fasády, římsy, rustiky a zejména i základního tvaru střechy.“¹⁸ Nenápadnost a „neviditelnost“ byly zdůrazňovány i na dalších místech třídlínného dokumentu, a to i v opozici k nově se objevujícím pokusům o větší propojení se soudobými slohovými tendencemi: „Třeba s důrazem varovati v historickém prostředí našich měst před eklekticko-moderním pokusnictvím, které vytváří složité vyumělkované fasády s nefunkčními namnoze nesmyslnými články, vše pouze ve snaze, aby se nevytvářelo nic starého. Nevzniká totiž současně ani nic nového, pouze jakási maškara částečně s několika starými detaily použitými namnoze zcela nahodile a nesmyslně. Takový architektonický projev je ryze rozumový, nevýtvarný a má právě opačný důsledek, s prostředím nikdy nesplyne a není současně ani projevem své doby. Je to bastard.“¹⁹

Již zmiňovaná nutnost potlačení jednotlivosti ve prospěch celku tak prostupovala architekturou 50. let, ať památkářskou, nebo novostavbami více či méně umírněné sorely. Autoři při novostavbách spoléhali v podstatě na parametry klasické architektury. Jak podotkl v roce 1951 architekt Lorenc, zejména bylo posuzováno „... měřítko a poměr, a potom poctivý materiál. To znamená sít se s organismem města, vypořádat jeho rytmus. (...) Vlastní objekt potom

musí mít správný poměr stěny, okna, střechy i detailů, musí mít onu zdrženlivost a disciplinované podřízení se celku.“²⁰ Důležité bylo velmi časté vymezování se vůči explicitním návaznostem na 19. století, které se v dobovém kontextu socialistického realismu často nabízely. Už od počátku 50. let pak nebyly téměř vůbec akceptovány kopie staveb ve větším počtu. Tak bylo například přistoupeno k centru Horšovského Týna. Tento zásah byl Josefem Štulcem i po třiceti letech hodnocen veskrze kladně: „Severní strana náměstí byla doplněna novostavbami tří domů z doby asanace města v polovině 50. let. Na rozdíl od předchozích příkladů nebyla již provedena úplná rekonstrukce téměř zničených historických budov, ale pouze jejich volnější hmotová revokace. Novostavby nicméně dodržely původní historickou parcelaci a do jisté míry i tvarové rozlišení střech a štítů, s ponecháním historických sklepů a znovusazením dvou cenných historických vstupních portálů na původní místo.“²¹ Soudobý architektonický názor se v historickém prostředí uplatňoval velmi sporadicky, ať už se jednalo o vrstvu socialistického realismu, či opatrně se vracejících modernistických tendencí po roce 1956. V některých případech k tomuto mísení ovšem docházelo například v místech styku městského centra a nových čtvrtí, vzpomeňme třeba Mikulov a projekt Otakara Oplatky (1953). Toto dobově vítané mísení ovšem mohlo v následujících obdobích paradoxně zapříčinit neoblíbenost památkářské architektury. Dobová symbióza či povrchní podobnost mezi „řadovou sorelou“ a památkářskou architekturou po konci 50. let totiž mohly být příčinou jistého despektu architektů k obojímu. Většina realizací socialistického realismu, kromě opravdu reprezentativních staveb,

■ Poznámky

13 Václav Bašta – Dobroslav Líbal, Podíl Státního ústavu pro rekonstrukce historických měst a objektů na obnově československé architektonické kultury, *Památky a příroda* IV, 1979, s. 385–447.

14 Archiv GnŘ NPÚ, fond SÚRPMO, Metodika obnovy historických staveb a urbanistických celků, nepublikovaný strojopis, 1956, s. 11.

15 Ibidem, s. 22.

16 Ibidem, s. 68.

17 Ibidem, s. 71.

18 Archiv GnŘ NPÚ, fond SÚRPMO, Ústavní norma výstavby v jádrech historických městských celků, nepublikovaný strojopis, s. 18.

19 Ibidem, s. 19.

20 Vilém Lorenc – Vladimír Pelzlbauer – Miloš Reichert, Asanace historických jader měst, *Zprávy památkové péče* XI–XII, 1951–1952, s. 9–11.

21 Josef Štulec, Moderní urbanismus a památková péče (část I.), *Památky a příroda* XII, 1987, s. 589.

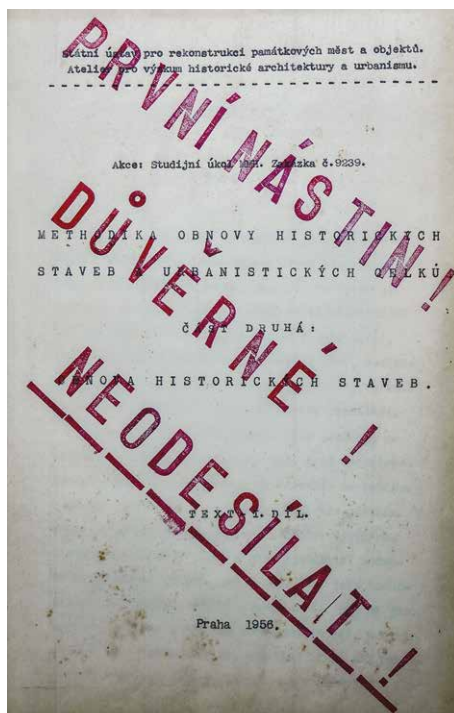
totiž využívala jednoduchého architektonického jazyka s tradicionalistickými prvky. Mohla zde tedy v kolektivní paměti vzniknout určitá zkratka „ideologického propojení“ a pro mnoho autorů se tak jakákoli budoucí forma tradicionalismu, i v historickém prostředí, mohla stát nepředstavitelnou, což se následně promítlo do teoretických diskusí i realizací 60. a 70. let.

I přesto byl koncept „dvojit architektury“ uplatňován nadále. Provázela jej ovšem neustále palčivá otázka, jak lze tuto dichotomii přesvědčivě obhájit. Novostavby památkářské architektury byly citlivé, neutrální a vizuálně neproblematické. Dobová kritika se zaměřovala zejména na „polovičitost“. Ta totiž sice umožňovala chránit kulturněhistoricky významný celek, ale nedovolovala obohacovat ho o nové kvality. Tato architektura tak byla v očích mnohých jen výplní, která snad trochu dala vyniknout historickým objektům v okolí. Cílem takové kritiky se například stal dům Františka Flašara vedle litoměřické radnice.²²

Přelom

V obecné rovině se systém centrálně plánovaného stavebnictví výrazně soustředil na komplexní bytovou výstavbu mimo centra historických měst. Zejména megalomanský cíl výstavby bytů „umožnil“ památkové péči, aby se více uplatnila v rámci případné výstavby v památkovém prostředí. V rámci soudobého vývoje architektury však s přelomem 50. a 60. let přicházela opět reakce na světové trendy, související i s návratem modernistických principů. Stále používanější se proto stávala tzv. kontrastní metoda, jejímž cílem bylo až stratigrafické oddělení nových a původních struktur města.²³ Vždy se ovšem v rámci moderního vstupu mělo navazovat na urbanistickou strukturu, stávající objemy a typické prvky.²⁴ Tyto parametry byly transformovány v intencích dané stylové vrstvy. Ve své době byly takovéto objekty oceňovány pro svou pravdivost výrazu, jež po epizodě sořely a realizovaných stavbách památkářské architektury zkrátka chyběla.²⁵

Stále otevřenější přístup k modernistickým tendencím sice zástupcům památkové péče dělал starosti, ovšem s architekturou kompromisu také nebyli spokojeni. Po několika letech aplikování jejích principů se ze strany architektů i kritiků na stránkách odborných periodik definitivně ukázala její neutrálnost spíše jako nevýhoda než deviza. Dobový přístup teorie památkové péče se proměňoval a kontrastní názor sílil,²⁶ ať se jednalo o restaurování maleb, (ne)doplňování torzálních soch či dostavby historického prostředí měst a vesnic. V doposud uplatňovaném názoru s doznívajícími tendencemi socialistického realismu mnozí spatřovali až falšování.²⁷ Přesto byla v očích mnohých modernistická

Obr. 3. Titulní list, *Metodika obnovy historických staveb a urbanistických celků*, 1956. Reprodukce: Archiv GnŘ NPÚ, fond SÚRPMO, zakázka č. 9239, nepublikovaný strojopis.

„hrozba“ stále ještě menší v porovnání s rezidui předchozích zásad památkářského pojetí, jak to shrnul Zdeněk Kostka: „Odmítnutí historizujícího slohování bylo pokrokem, který naše architektura dnes při střetávání s hodnotami památkovými kupodivu opouští. Jakmile se má vkomponovat objekt či soubor do urbanistického útvaru památkové hodnoty, dává se naše architektura (i když někteří architekti tak neprojektují a nechtějí projektovat) na cestu pseudo-historického stylizátorství.“²⁸

Tento postoj se čím dál více propisoval i do veřejné kritiky proběhnuvších či ještě probíhajících památkových obnov. Typickým případem propagované, ale nakonec kritizované akce byla obnova centra Chebu. Výše popsané tendence jsou právě v Kostkových textech více než patrné: „Na jednom místě souboru zbouraných domů v chebském podhradí se navrhuje postavit bizarní seskupení domů se vši výpravou vikýřů s frontony, malinkatými okny a vůbec v celkové kompozici, která má vyvolat dojmy výtvarného rázu minula a tím nahradit někdejší památkový charakter prostředí. (...) To jen vede, a lze se s tím setkat jak v teorii, tak v praxi – k rozlišování moderní architektury pro novou výstavbu a památkové architektury pro památkové rezervace. A tím vše, co vzniká v rezervaci nově (nový dům, nové osvětlení, nová dlažba atd.) dostává formu ve skutečnosti cizí nejen dnešku, ale i minulosti.“²⁹

Toto odmítnutí romantizujících a historizujících koncepcí pak bylo předmětem mnohých diskusí. Připomeňme opět Oldřicha Dostála: „*Jde-li o novou výstavbu v jádru, nepůsobí příznivě náznaková rekonstrukce, zvláště je-li pseudohistoricky či pseudomoderně laděna. V podstatě jde neustále o architektonickou syntézu historické a soudobé tvorby, nikoli o kompromis, vedoucí k oboustranným deformacím!*“³⁰

Přitom pořád vznikala architektura, která by se dala označit za střední cestu mezi stále populárnější kontrastní metodou a památkovým přístupem, jak dokazuje například tehdy dokončovaná obnova Opavy v hodnocení Milana Podzemného.³¹ K takovému hodnocení s odstupem více jak patnácti let ovšem došli i v jednou zatracovaném Chebu Libal s Baštou.³²

Kontrastní šedesátky

Následná diferenciacie pojetí vstupů soudobé architektury do historického prostředí se promítala zejména do diskusí na stránkách periodik. Výraznější novostavby a kontroverzní projekty byly brány jako milníky soudobé stavební produkce, a proto se k nim vztahovali zástupci obou proudů. I v tomto období však památkářská architektura mohla být možnou alternativou k nákladnějším novostavbám soudobého výrazu. Její jednoduchost byla v mnoha případech ekonomickým argumentem. Období 60. let, zejména

■ Poznámky

22 Redakce, Návrh na obytný dům v Litoměřicích, *Architektura ČSR* XVI, 1957, s. 200.

23 K tomuto pojmu a vývoji architektonických vstupů do historického prostředí zejména Ivo Hlobil, *Teorie městských památkových rezervací: (1900–1975). Uměnovědné studie*, Praha 1985; dále například dobová polemika Emanuel Hruška – Tibor Alexy – Peter Gál, Problémy symbiózy novej a starej architektúry a urbanistickej tvorby, *Architektúra a urbanizmus* II, 1968, č. 3, s. 3–17.

24 Oldřich Dostál – Eva Konečná, Česká architektura 20. století a historické prostředí (1900–1920), *Architektura ČSR XXIV*. 1965. s. 638–648.

25 Karel Hetteš, Tanec na ledě, aneb balet naší památkové péče, *Výtvarná práce* XVI, 1968, č. 8, s. 7.

26 Dobový étos byl potvrzen přijetím Mezinárodní charty o konzervaci a restaurování památek a sídel v roce 1964, na níž se aktivně podíleli mnozí odborníci z Československa.

27 Zdeněk Kostka, *Dvě architektury – anebo jedna?*,
Československý architekt VIII, 1962, č. 5, s. 4.

28 Ibidem.

29 Ibidem.

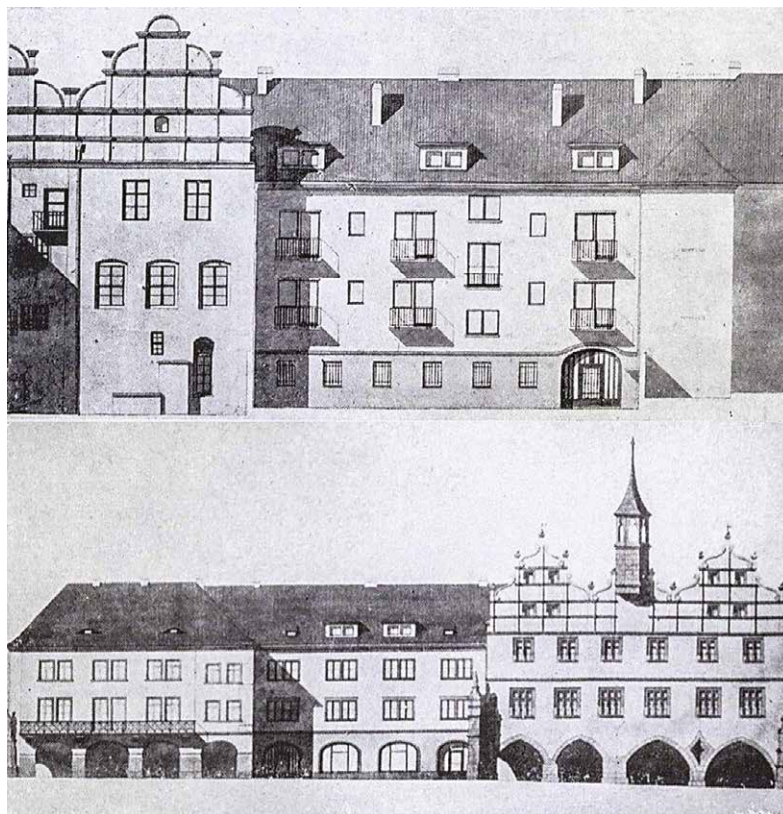
30 Ibidem.

31 Milan Podzemný, Zastavení nad mapou Opavy,
Československý architekt XVIII, 1972, č. 11, s. 3.

32 Viz Bašta–Líbal (pozn. 13), s. 423.

4

5

6

Obr. 4. Praha, Jaroslav Fragner, Bedřich Hacar, Betlémská kaple, 1950–1952. Foto: Lukáš Veverka, 2023.

Obr. 5. Litoměřice, Antonín Flašar, bytový dům, 1956–1957. Reprodukce: Redakce, *Návrh na obytný dům v Litoměřicích*, *Architektura ČSR XVI*, 1957, s. 200.

Obr. 6. Cheb, ulice Trčky z Líp, bytové domy, druhá polovina 50. let. Foto: Lukáš Veverka, 2024.

správně z pozice památkové péče do historických center zasahovat tak razantním způsobem, jaký předpokládala architektonická obec.³⁵

K této diskusi dopomohl i příklad domažlického náměstí, který byl velmi podrobně publikován. Zde se například zrodil argument o vzájemné potřebě historického prostředí a novostaveb. Významným milníkem tak bylo pojmenování situace, v níž není možné akceptovat argument, že se památka „opře o novou hmotu“.³⁶

jejich druhé poloviny, je tak možné vnímat jako samovolné zhodnocení dosavadního vývoje památkářského přístupu. Mnozí jeho zastánci z let minulých stáli totiž nyní za konceptem kontrastní metody stejně silně, jako označovali památkářskou architekturu za promarněnou šanci vtisknout městům vlastní, dobový výraz.

Naproti tomu stále existovala část odborné obce, která považovala památkářskou architekturu za východisko vznikající situace. Ještě v polovině 60. let poukazovali na to, že vytváří

prostředí, které památkám umožní vyniknout.³³ Takový byl samozřejmě i postoj velké části pracovníků SÚRPMO. Za svůj hlavní argumentační rámec zvolili „jistoty“, které i v kontextu dosavadních realizací koncepčně razili: odmítnutí kopií a potřebu památkové architektury v kombinaci s dlouhodobou urbanistickou koncepcí a jednoduchostí. Přesto bylo i takto specializované a v určitém ohledu konzervativní pracoviště nuceno být k soudobému vývoji vnímavé.³⁴ Otázkou pak stále zůstávalo, zda je vůbec morálně

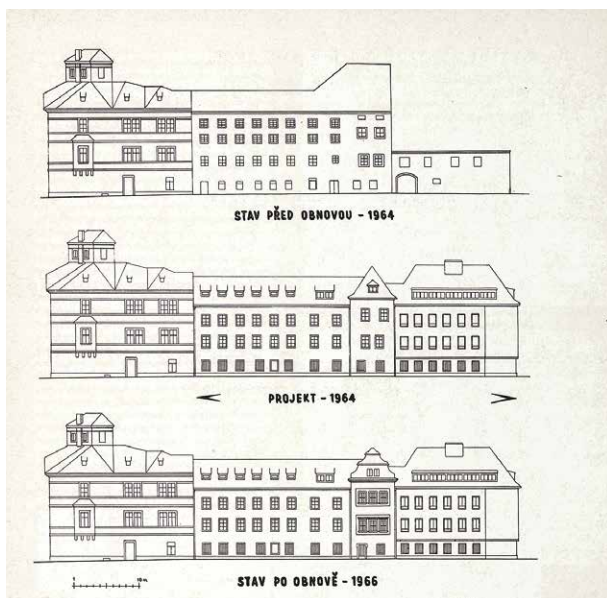
■ Poznámky

33 Pavel Korčák, Záměry památkové péče v rezervačních městech, *Památková péče XXIV*, 1964, s. 39–40.

34 Redakce, K desátému výročí založení Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, *Památková péče XXVI*, 1966, s. 19.

35 Vítězslav Procházka, Patří historická jádra dnešku či minulosti?, *Československý architekt X*, 1964, č. 24, s. 1.

36 Svatopluk Voděra, Potřeba komplexního přístupu k přestavbě měst, *Architektura ČSR XXIV*, 1965, s. 440.

7

8

Obr. 7. Praha, V. Snop, Jilská čp. 352, 1965–1966. Reprodukce: Aleš Vošahlík, *Problematika obnovy domu čp. 352 v Jilské ulici v Praze, Památková péče XXVII*, 1967, č. 1, s. 2–7.

Obr. 8. Praha, V. Snop, Jilská čp. 352, 1965–1966. Foto: Lukáš Veverka, 2023.

Obr. 9. Praha, Újezd 405/25, bytový dům, konec 50. let. Foto: Lukáš Veverka, 2023.

S domažlickým sporem se však otevřela výše zmíněná, ovšem do té doby jen okrajově diskutovaná otázka oprávněnosti „... existence komplementární zástavby, která neobsahuje sama o sobě zvláštní hodnoty památkové, ale doplňuje, doprovází a v jistém smyslu dotváří historické prostředí významných památkových objektů a souborů“.³⁷ Sřet o kompetence, či morální pozice?

Polovina 60. let, konkrétně rok 1965, byla pro tento spor zásadní, zejména s přihlédnutím k výsledku dostavby Emauzského kláštera.³⁸ Ta znamenala nejviditelnější ukázkou kontrastní metody v dosud výsostném území, dokonce v přímé návaznosti na Hypšmanova ministerstva: „Vylučuje totiž mezičlánek jakési specifické rekonstrukční architektury a navozuje zdravý vztah plnokrevné architektury minulosti a současnosti. Výsledek soutěže je ve vývoji naší památkové péče mimochodem prvním oficiálním dokumentem, kdy je kodifikována možnost pojetí obnovy zničené součásti významné historické stavby novodobým architektonickým projevem.“³⁹

Se stále větším uvolňováním společenské situace, úspěchy československé architektonické tvorby i ve světle světových trendů v přístupu k historickým městům se argumentace precizovala a vlastně vyostřovala: „Je památkový objektivizmus skutečně základem regenerácie,

9

je skutečně výrazem tvorivej síly? Je teda snaha o ochranu historických stavieb prejavom nemohúcnosti alebo výrazom vyššieho stupňa kultivovanosti, snažiacej sa o objektívne zvažovanie hodnot?“⁴⁰ Na toto téma zveřejnili svou polemickou stať u příležitosti soutěže na dostavbu Staroměstské radnice také Ivo Loos a Jindřich Malátek. Podle nich porota preferovala řešení „konzervujícího“ typu. Většina návrhů dosavadních soutěží se totiž snažila pouze jemně doplnit náměstí a zachovat historický prostor: „Takovýto názor tvoří myšlenkovou hráz, která brání hledání nových prostorotvorných vztahů a schémat ve snaze po vytvoření řádově vyšší kvality celku.“⁴¹ Titíž se k podobné situaci vyjadřovali

■ Poznámky

37 Oldřich Dostál, *Krise domažlického náměstí, Československý architekt XI*, 1965, č. 14–15, s. 2.

38 František Maria Černý, soutěž 1964–1965, realizace 1966–1967.

39 Oldřich Dostál – Aleš Vošahlík, *Obnova západního průčelí bývalého Emauzského kostela v Praze, Architektura ČSR XXIV*, 1965, s. 587.

40 Viz Hruška–Alexy–Gál (pozn. 23), s. 7.

41 Ivo Loos – Jindřich Malátek, *Poněkud polemický příspěvek k problematice dostavby Staroměstského náměstí, Architektura ČSR XXIV*, 1965, s. 57.

10

Obr. 10. Praha, Miroslav Hudec, Karel Kunc, Jaroslav Stehlík, Kino U Hradeb, Mostecká 273/21, 1958–1963. Foto: Lukáš Veverka, 2023.

i v roce 1969: „Pro řešení krize, tkvící ve staromilství naší památkářské praxe, nezbyvá než připustit aktivní podíl architekta.“⁴²

Přes zjevnou vyhranost se ovšem nedostavily uspokojivé výsledky ani jedné ze stran a s blížícím se přelomem 60. a 70. let se tato rozpačitost projevila i v hodnocení tehdejšího stavu, zde například Vítězslavem Procházkou: „Diskuse se pohybují v bludném kruhu často rozporných úvah o měřítku hmot a členění, o materiálech a barevnosti, a jediné, na čem se dnes všichni shodneme, je zásada, že soudobé dílo nemá simulovat formy svých předchůdců, nemá se pasivně podřizovat a přizpůsobovat svému historickému prostředí, ale má být nezaštěně dnešním, svébytným projevem. A přece má do svého obdivuhodného prostředí zapadnout s dokonalou samozřejmostí jako jeho důstojná součást, která ani neruší, ani neprovokuje, ani se nevypíná. (...) Bohužel takto obtížná architektonická úloha patří k nejméně teoreticky propracovaným. Teorie památkové péče se vyčerpává zájmem o zachování, rekonstrukci a údržbu památkových objektů a jen okrajově se zabývá novými prvky v památkově cenných městech. A teorie architektury, pokud se zabývá kompozičními problémy, činí tak obecně, bez vážnější pozornosti [vůči] specifickým otázkám vztahů soudobého architektonického díla k historickému okolí.“⁴³

Jak bylo řečeno v předchozí části, jedním z neuralgických bodů byla velmi podrobně sledovaná výstavba na domažlickém náměstí. Na místě tří historických domů, které musely být strženy pro svůj havarijní stav, vznikla výrazná novostavba. Ta ovšem nerezignovala na kontext uzavřeného středověkého náměstí s charakteristickými štítovými domy. Tento motiv autoři hravě abstrahovali a použili, zároveň hmotu novostavby opticky rozdělili, díky čemuž se lépe zapojila do celého urbanistického rámce. Vyhraněná situace kolem restaurace Dubina⁴⁴ panovala již od roku 1965, kdy byly záměr a první výsledky vnitroústavních soutěží zveřejněny. Postupně se vytvořily dva tábory, které se srovnatelnou zátaťostí záměr buď bránily, nebo se mu pokoušely zabránit. Odpůrci argumentovali zbytečností demolice původních domů. Ale také tím, že se jednalo o heterogenní prvek v uceleném urbanistickém souboru, takže by jeho vznik byla chyba i mimo památkové prostředí, jak tvrdil Líbal: „Tento zásah by hrubým a nenapravitelným způsobem devastoval prostorovou a hmotovou skladbu prostředí náměstí. V celkovém ideovém pojetí lze ho přirovnat toliko k projevům podnikatelské éry před první světovou válkou.“⁴⁵ S postupem času, uspořádaným symposiemi a dalšími akcemi se nakonec tábor odpůrců zmenšil a v roce 1968 projekt vzali téměř na milost.⁴⁶ O rok později pak bylo na stránkách Československého architekta, kde polemiku Dobroslav Líbal započal, uveřejněno v podstatě pochvalné hodnocení: „Novostavba restaurace a kavárny na domažlickém náměstí nahrazuje zcela nenáročnou starší zástavbu výraznějším zakončením

prostoru a vnáší do tohoto prostoru žádoucí oživení svým společenským určením. Především však je vážným, byť ještě ne po všech stránkách plně zdařilým pokusem o řešení problémů soudobé architektury v historickém prostředí.“⁴⁷ Ani po tomto „příměří“ ovšem diskuse neskončila a po intermezzu 90. let, kdy byla budova upravena pomocí pseudohistorického tvarosloví, nemá takřikajíc vyhráno. Objekt je jasným dokladem doby svého vzniku a pregnančně ilustruje dobové diskuse, přesto vzbuzuje mnoho kontroverzí a své právo na existenci musí neustále obhajovat.

Naproti tomu výraznou realizací památkářského přístupu bylo sídlo Akademie věd v Jilské ulici v Praze na Starém Městě.⁴⁸ Východní křídlo složitěho objektu, původně dvou románských domů, bylo obnoveno jako částečná rekonstrukce, na místě po demolici spilky byla postavena „památkářská“ novostavba.⁴⁹

V Litoměřicích probíhala komplexní obnova historického jádra od 50. let se stejnou intenzitou jako třeba v Chebu, pozornosti se jí ale dostalo až s 60. léty. Kladně zapůsobily zejména novostavby v Jezuitské ulici nebo dům čp. 194 v Dlouhé ulici.⁵⁰

I přes dominantní debatu o konzervativním či kontrastním přístupu se na pozadí odehrávaly povedené obnovy městských ulic a náměstí ve formách památkářské architektury. Jejich citlivost a vnímání kontextu místa jsou ceněny dodnes.

Díky postupnému společenskému uvolňování bylo také možné jednodušeji sledovat trendy v obnově památkových měst v zahraničí, i na Západě. Zkraje 60. let se jednalo zejména o kritiku dosavadního vývoje, často se sebevědomým hodnocením domácího vývoje, nejednou

■ Poznámky

⁴² Redakce, Nové a staré v architektuře, Československý architekt XV, 1969, č. 2–3, s. 2.

⁴³ Vítězslav Procházka, Soulad v podstatném, Československý architekt XV, 1969, č. 16, s. 1.

⁴⁴ Stanislav Suda, Zdeněk Vávra, Václav Zoubek, projekt 1964–1965, realizace 1967–1969, rekonstrukce 2011.

⁴⁵ Dobroslav Líbal, Náměstí v Domažlicích ohroženo?, Československý architekt XI, 1965, č. 11–12, s. 2.

⁴⁶ Vítězslav Procházka, Dnešek a odkaz minulosti, Architektúra a urbanizmus II, 1968, č. 1, s. 51.

⁴⁷ Viz Procházka (pozn. 43), s. 2.

⁴⁸ Jaroslav Vajdiš, Dobroslav Líbal, Jan Muk (SHP), projekt Aleš Vošahlík, V. Snop 1961–1964, realizace 1965–1966.

⁴⁹ Aleš Vošahlík, Problematika obnovy domu čp. 352 v Jilské ulici v Praze, Památková péče XXVII, 1967, č. 1, s. 2–7.

⁵⁰ Viz Bašta–Líbal (pozn. 13), s. 424.

11

12

Obr. 11. Domažlice, úvodní část článku *Krise domažlického náměstí*. Reprodukce: Oldřich Dostál, *Krise domažlického náměstí*, *Československý architekt* XI, 1965, č. 14–15, s. 4.

Obr. 12. Domažlice, Stanislav Suda, Zdeněk Vávra, Václav Zoubek, restaurace Dubina, 1967–1969. Reprodukce: M. Uhrinová, „Domažlice jsou pěkné městečko...“, *Československý architekt* XV, 1969, č. 25–26, s. 5.

považovaného za progresivnější. Kritika se obracela nejvíce na Polsko a NDR, kde byla nová výstavba v historických centrech výrazně propojena s doktrínou socialistického realismu.⁵¹ Typickým příkladem, který používali mnozí autoři, se stala náměstí a ulice Drážďan: „Jsou to objekty působící svým výrazem mohutně a poněkud tvrdě, je na nich ještě patrný vliv nedávných názorů architektonické tvorby.“⁵² Na polské straně se pak opatrně hodnotila dostavba výrazně poškozených měst, jako byly Gdaňsk nebo Varšava. Začaly se také prezentovat výsledky více kontrastního přístupu; dokazuje to například několikrát publikovaná obnova Štětína, kde byl zvolen rozdílný koncept oproti Varšavě.

Klid po bouři

Požadavky na zapojení novostaveb do historického prostředí se od 70. let staly velmi ambivalentními. U mnoha projektů se nedal předem odhadnout postoj orgánů státní památkové péče, stejně jako investora či dodavatele. Po období teoretického kvasu a výrazného sporu mezi zastánci konzervativního přístupu a kontrastní metody byla 70. léta zejména obdobím „postupného zapouzdření“ jednotlivých oborových organizací do vlastních postupů a problematik. Otevřenost minulé dekády, i když často výbušná, se postupně vytrácela, ruku v ruce s postupnou krizí stavebnictví.

Obecně lze říci, že se u novostaveb památkářské architektury zachovávaly základní parametry: neporušit exponované pohledy, držet měřítko okolí, respektovat lokální dominanty a výšky hlavních říms a pokusit se o co největší návaznost na okolní stavby.

V rámci výstavby se uplatňovaly zejména variantní typy tzv. štitových domů, více či méně modernisticky upravených (Broumov, Žatec, Domažlice, Tachov, Ústě, Třeboň, Svitavy). V průběhu 70. let se ovšem začalo usilovat o modernější pojetí těchto domů, zejména vlastních štítů. Karel Kibic st. v roce 1977 podotýkal, že památková péče musela reflektovat již existující příklady výraznějších novostaveb, které se snažily být víceméně kontextuální, a podílet se na jejich konstruktivní kritice.⁵³ Jednotlivé projektové ústavy totiž v mnoha případech zasahovaly svými projekty do historického prostředí více, než si kdo na počátku dekády dokázal představit.

V 70. letech se mnohem častěji začaly principy památkářské architektury uplatňovat i mimo města. Jistě to souviselo i s reorganizací a rozšířením projekčních kapacit SÚRPMO o další regionální pobočky. Dobrým příkladem tohoto vývoje je například areál Knorova statku.⁵⁴ Jedná se o významný doklad selského baroka ve spojení s novostavbami ve vesnickém památkovém objektu, kategorie do té doby vlastně nezvyklá.⁵⁵

Možná i díky bouřlivé debatě přelomu 60. a 70. let byly zahraniční příklady, před několika lety kritizované, postupně přehodnocovány. Skvělou ukázkou jsou polské realizace, o kterých často psal Jan Novotný.⁵⁶

Směrem k soudobé architektuře?

Charakteristika 80. let z hlediska uplatňování památkářské architektury představuje zřejmě

nejobtížnější úkol. Propojování s dalšími formami kontextuálního přístupu v soudobé architektuře v mnoha případech znejasňuje proces i výsledek. Souvislosti samozřejmě lze nalézt v obecném příklonu mladší generace architektů k umírněným formám postmoderny, které se hlásily ke slovu i v zahraničí. Pokusy o navrácení klasických forem, měřítka, materiálů a archetypů vedly v mnohých případech opravdu k povedeným novostavbám, které by o dvě dekády dříve byly zřejmě řešeny formami památkářské architektury.

Mnozí zastánci památkářského přístupu, ať z let 60., nebo 70., veřejně začali pochybovat o jeho dalších možnostech. Například Josef Štulc kritizoval příliš výrazné stavby, které po celá 80. léta vznikaly v centrech historických měst, svoji pozornost ovšem obrátil i k památkářské architektuře: „... často se zcela zbytečně proměňuje v pouhou barrandovskou maketu své bývalé autentické existence či v jakýsi odvar historizující architektury.“⁵⁷ Podobně po polovině 80. let

■ Poznámky

51 Marian Farka, *Obnova města Drážďan*. Úvaha nad cestovními zápisky o znovuvýstavbě historického jádra, *Památková péče* XXII, 1962, č. 6, s. 181.

52 Ibidem, s. 184.

53 Viz Kibic (pozn. 7), s. 66–67.

54 Jaroslava Horáková, projekt 1978.

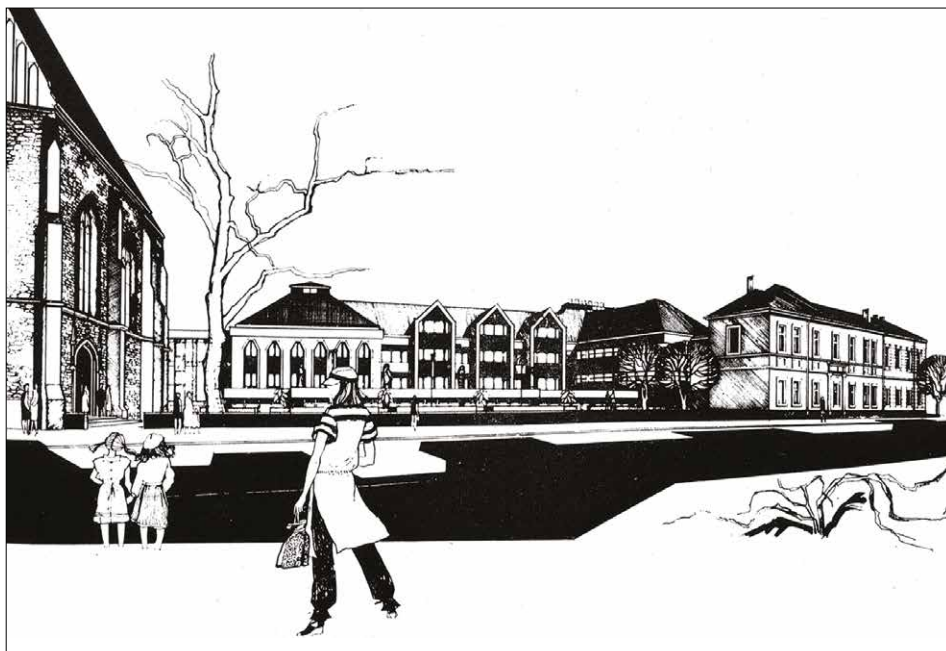
55 Jaroslava Horáková, *Obnova selské usedlosti v Dolních Chabrech*, *Památky a příroda* III, 1978, s. 602.

56 Jan Novotný, *Chvála Starego (i Novego) Miasta*, *Československý architekt* XXIV, 1978, č. 7, s. 4.

57 Josef Štulc, *K současnému stavu metodologie, údržby a obnovy stavebních památek*, *Památky a příroda* XII, 1987, s. 131.

13

14

Obr. 13. Praha, Josef Švastal, Staroměstské mlýny, 1971–1982. Foto: Lukáš Veverka, 2023.

Obr. 14. Praha, Ivan Šuhajík, Výzkumný ústav chorob revmatických, 1983–1985. Reprodukce: Ivan Šuhajík, Výzkumný ústav chorob revmatických v Praze, *Architektura ČSR XXXIV*, 1985, s. 23.

kritizoval František Soukup dlouhodobě nefunkční systém regenerace historických jader, který byl ustaven na sklonku 60. let.⁵⁸ Štulc v roce 1988 šel ovšem ve svých vyjádřeních ještě dále: „... je na místě i přísná reglementace nové výstavby, jdoucí až k programovému omezování

tvůrčí nápaditosti a materiálové odlišnosti novostaveb.“⁵⁹

Výraznou novostavbou, která se nakonec stala jedním z emblematických příkladů památkářské architektury, byly Staroměstské mlýny.⁶⁰ Srovnatelným příspěvkem je také novostavba Revmatologického ústavu Na Slupi⁶¹ v těsné blízkosti gotického kostela Zvěstování Panny Marie Na trávníčku.⁶² Mezi kvalitní zástupce památkářského přístupu lze počítat kupříkladu i novostavbu lékárny U Bílého jednorožce v Kutné Hoře v těsné blízkosti Kamenné kašny.⁶³

K realizacím, které lze považovat za kontextuální či balancující na hranici památkářského

přístupu, patří novostavba nákupního střediska v Jevíčku. Jeho náznakové řešení střech, návaznost na charakter zástavby náměstí i umístění loubí do boční ulice velmi napomáhají zapojení do organismu náměstí (funkčně, esteticky, provozně).⁶⁴ Mezi postupně mizějící památkářskou architekturou tak během 80. let vstupovaly stavby bytostně soudobého výrazu, ovšem s notnou dávkou citu pro prostředí, do kterého byly umístěny. Počátkem dekády lze zmínit motorest v Děbolíně (Č. Faix), hotel v Trhových Svinech (J. Kohout, M. Bláhová, V. Turková), nákupní středisko v Krumvíři (F. Hamal, E. Mikeš),⁶⁵ nákupní centrum v Louče u Vsetína,⁶⁶ novostavby náměstí ve Žďáru nad Sázavou⁶⁷ nebo pojišťovnu v Havlíčkově Brodě.⁶⁸

Situaci roztržité architektonické scény konce dekády ve vztahu k námi zkoumanému tématu velmi trefně v roce 1989 shrnul Petr Kratochvíl. Vstup do historického prostředí se stal obecně tak obtížným, že přes půl století hledání vyústilo v paradoxní situaci, v níž nové materiály, konstrukční systémy i opuštění archetypů nabízely záměrný kontrast jako východisko: „Kontextualismus, jako rodící se tendence v současné světové architektuře, je patrně důsledkem právě toho, že s příchodem moderní architektury bylo navázání na dochované

■ Poznámky

58 František Soukup, Regenerace center měst – memento současnosti, *Architektura ČSR XXXVII*, 1988, s. 27.

59 Josef Štulc, Moderní urbanismus a památková péče (část II.), *Památky a příroda XIII*, 1988, s. 66.

60 Josef Švastal, studie 1970, projekt 1971, realizace 1971–1982.

61 Ivan Šuhajík, studie 1982, projekt 1982–1983, realizace 1983–1985.

62 Ivan Šuhajík, Výzkumný ústav chorob revmatických v Praze, *Architektura ČSR XXXIV*, 1985, s. 22–25. – Redakce, Dostavba a rekonstrukce Výzkumného ústavu revmatických chorob v Praze, *Československý architekt XXXIII*, 1987, č. 11, s. 1.

63 Tomáš Welz, realizace 1974–1976; Viktor Tuček, Výstavba a architektura Středočeského kraje, *Architektura ČSR XXXVI*, 1987, s. 32–36.

64 Zdena Freundová, Nákupní středisko v Jevíčku, *Československý architekt XXVIII*, 1982, č. 25–26, s. 7.

65 Radomíra Valterová, Zamyšlení nad výstavou Obchodního projektu, *Architektura ČSR XXX*, 1981, s. 367–372.

66 Radomíra Sedláková, Nákupní středisko Jednoty, *Architektura ČSR XXXVI*, 1987, s. 68.

67 Karel Kibic, Rekonstrukce a přestavba centra Žďáru nad Sázavou, *Architektura ČSR XXXVI*, 1987, s. 160–163.

68 Ladislav Konopka, Česká státní pojišťovna v Havlíčkově Brodě, *Architektura ČSR XXXIV*, 1985, s. 318.

kontext zproblematizováno, ztratilo svou bezděčnou samozřejmost, a muselo být proto posléze povýšeno na téma architektonického myšlení.⁶⁹

Otázkou zůstává, zda byla památkářská architektura součástí architektonického myšlení, nebo jen setrvačnou reakcí na bouřlivý vztah vyhraněné tvorby architektů a požadavků památkové péče.

Douška současnosti

V dnešní době, kdy máme více jak tři desetiletí zkušeností s rozdílným (decentralizovaným) přístupem ke vstupům nové architektury do historického kontextu, je však namístě spíše vyzdvížení památkářské architektury jako celku. Ve většině případů totiž, dle mého názoru, prokázala, že volba střídavého a takřkajíc „ukázněného“ přístupu k městské materii byla správná. Kontrastní přístup, ač má mnohé kvality, nedosáhl v rámci samotných realizací konzistence kvality, kterou by dokázal v tolika případech přesvědčit o své nadřazenosti. Jistě, v textu byly vyjmenovány některé výjimečně povedené novostavby, které své prostředí obohacily a obohacují je dodnes. Je ovšem nutné přihlídnout i k realitě dobového stavebnictví a většinou mnoha let neúdržby, které se právě s dnešním odstupem jeví jako největší slabina těchto realizací. Jejich schopnost stárnout a stát se součástí konkrétního místa je výrazně menší než u staveb, kterých si tolik nevšímáme, ale při jejich pečlivějším vnímání jsme schopni ocenit jejich přínos celku a potlačení vyhraněného autorského jazyka.

Zejména v dobách ohrožení mnoha historických jader bylo (a stále je) nutné tyto stavby vnímat jako vítězství dobových snah o zachování co největšího rozsahu kulturního dědictví. Jde o dobový fenomén, který je právě pro svou nevýraznost postupně ohrožován a bez znalosti kontextu je dokonce bagatelizován ve srovnání s výtvarně vyhraněnějšími stavbami ze stejné doby, což slouží jako hlavní argument pro jeho nahrazení současnou architekturou. Takto ovšem uvažovat nelze. Některé realizace památkářské architektury už atakují šedesát i sedmdesát let od svého vzniku, staly se součástí městských organismů a jsou doklady vývoje urbanismu, architektury a hlavně samotné památkové péče. Právě proto, že se nejedná o prázdné kopie, které kaširují historický výraz, ani o sebestředné budovy, které by mohly existovat v jakémkoli prostředí, je dnes nutné tuto „chameleonskou schopnost“ docenit více než

15

kdy jindy. Jaký bude tedy další osud této vrstvy architektury, je takřkajíc ve hvězdách. Určitá krize kontextuality současných vstupů do historického prostředí do jisté míry vyprázdnila téma archetypálnosti a formálního zjednodušení. Stala se z nich téměř klišé, která staví památkářskou architekturu s její abstrahovaností opět do složité situace.

Zároveň je možné sledovat, zejména v zahraničí, i druhý pól vztahování se k takovému zásahům do historických měst, a to hnutí *Architectural Uprising* či *Architektur-Rebellion*.⁷⁰ Jeho zastánci usilují o navrácení klasické architektury a historických slohů, jejich bezpodmínečnou aplikaci na novostavby, ale také na stavby již stojící, zejména modernistické. „Napravování chyb“ již mnoho let probíhá a často je téměř totožné s eklektickým přístupem architektů přelomu 19. a 20. století. Přístup památkářské architektury je z jejich pohledu nepřipustný a je nutné jej překrýt odpovídajícím tvaroslovím. S otázkou autenticity si autoři hlavu nelámou. Tento trend se stále drží za našimi hranicemi a do českého prostředí proniká jen výjimečně. Samozřejmě jej nelze označit za největší hrozbu vůči památkářské architektuře, ale v mnohém její pozici znesnadňuje. Uvažuje totiž polarizujícím způsobem, v němž pro umírněné a lapidární formy modernisticky pojetého tradicionalismu není místo. Buď je nutné se tvářit jako „správně vychovaný“ historický dům, nebo je nepřijatelné do historického prostředí vůbec vstupovat. A tedy, svébytné pozice vybojované památkářskou architekturou vůči dobovému modernismu mohou být v několika málo letech ztraceny kvůli neoslohové kaširce. Výsledek ukážou následující roky...

Tento článek byl publikován s podporou grantu poskytnutého SGS FA ČVUT, SGS23/191/OHK1/3T/15, s názvem *Fenomén „památkářské architektury“ (novostaveb v historickém prostředí) ve vztahu k činnosti Stavoprojektu*.

Mgr. Lukáš VEVERKA

Ústav teorie a dějin architektury, ČVUT

lukas.veverka@cvut.cz

■ Poznámky

⁶⁹ Petr Kratochvíl, Stavba potkává stavbu, *Architektura ČSR XXXVIII*, 1989, s. 28.

⁷⁰ The Architectural Uprising: A people's movement against the continued uglification of our cities, dostupné z: <https://www.architecturaluprising.com/>, vyhledáno 29. 8. 2024.